

Nr B 11

Utlåtande i anledning av väckt motion angående ändrade bestämmelser om rätt för målsägande att närvara vid åklagarens sakframställning.

Första lagutskottet har till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr B 242 av herr Larsson i Stockholm *m. fl.* I motionen hemställes »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslå sådan ändring i rättegångsbalken att målsägande, som skall höras med anledning av åklagarens talan, i princip icke må närvara under åklagarens sakframställning».

Såsom motivering för sin hemställan åberopar motionärerna vad som anförts i den vid årets A-riksdag väckta, av riksdagen före dess upplösning ej slutbehandlade motionen II: 349 av herr Eliasson i Stockholm. I denna motion anfördes bl. a., att samma bevissäkerhetsintresse som föranlett bestämmelse i rättegångsbalken om att vittne ej må övervara förhandlingen i målet innan vittnet höres, med mindre särskilda skäl är därtill, i princip torde tala för en motsvarande regel beträffande målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan. Beträffande de av motionärerna i övrigt åberopade skälen får utskottet hänvisa till den förenämnda motionen II: 349, vilken utmynnade i samma hemställan som förevarande motion.

Gällande bestämmelser m. m.

Innebörden av begreppet målsägande bestämmes i 6 kap. 8 § *strafflagen*. Där stadgas, att målsägande är den, emot vilken brott begånget är, eller som därav förnärmad blivit eller skada lidit. Enligt stadganden i 20 kap. 13 och 16 §§ *rättegångsbalken* jämställas vissa personer med målsägande, dock endast i fråga om rätt att angiva brott till åtal eller att tala å brott.

Rörande målsägandens processuella ställning finnes stadganden i 20 kapitlet *rättegångsbalken*. I 5 § föreskrives sålunda att brott må av målsägande angivas till åtal hos åklagare eller polismyndighet. Målsäganden må enligt 8 § ej själv väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, med mindre han angivit brottet och åklagaren beslutat, att åtal ej skall äga rum. Har åklagare väckt talan äger målsäganden emellertid biträda åtalet; han må ock i högre rätt fullfölja talan. Utan hinder av den i paragrafen stadgade begränsningen i målsägandens åtalsrätt må målsägande väcka talan om ansvar för falskt eller obefogat åtal, falsk angivelse eller

osann tillvitelse angående brott. Nedlägges allmänt åtal på den grund att tillräckliga skäl ej föreligger att den misstänkte är skyldig till brottet, må målsäganden enligt 9 § övertaga åtalet. — Jämlikt 14 § jämförd med 11 kap. 5 § skall målsägande, även om han ej för talan, infinna sig personligen vid huvudförhandling i underrätt eller hovrätt, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen är målsägande skyldig infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Är målsägande skyldig att infinna sig personligen, skall rätten meddela förordnande därom. — Målsägande som höres i anledning av åklagarens talan är jämlikt 15 § berättigad till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Bestämmelser rörande talan mot den misslänkade om enskilt anspråk på grund av brott återfinnes i 22 kap. rättegångsbalken. Enligt 1 § må sådan talan föras i samband med åtal för brottet. Upptages ej anspråket i samband med åtalet, skall talan föras i den för tvistemål stadgade ordningen. När enskilt anspråk grundas på brott, som hör under allmänt åtal, är åklagaren enligt 2 § skyldig att på målsägandens begäran i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och hans anspråk ej finnes obefogat. Föres i särskilt mål vid rätten talan om enskilt anspråk i anledning av brott, äger rätten, om det finnes lämpligt, förordna att talan skall upptagas till behandling i samband med åtalet.

Av det anförda torde framgå att man kan urskilja tre typfall av målsägandens medverkan i brottmål, vari åklagare för talan, nämligen 1) då målsäganden för ansvarstalan jämte åklagaren, 2) då målsäganden för talan om enskilt anspråk och 3) då målsäganden ej för talan utan endast höres i anledning av åklagarens talan. Från nu förevarande synpunkt äger jämväl det fall, då målsäganden — efter att ha övertagit åtalet — ensam för ansvarstalan, visst intresse med hänsyn till att det belyser möjligheten av att en målsägande, som till en början icke uppträtt som part i rättegången, i ett senare skede av denna kan komma att intaga sådan ställning.

Enligt 36 kap. 1 § rättegångsbalken må envar, som icke är part i målet, höras såsom vittne. I brottmål må dock målsäganden icke vittna, även om han ej för talan. Hinder för målsägandens hörande som vittne föreligger även för det fall, att han utfäst sig att ej föra talan i målet. Att målsäganden ej kan höras som vittne utesluter emellertid icke att hans uppgifter kan tillmätas värde som bevis; jämlikt 35 kap. 1 § rättegångsbalken skall rätten efter samvetsgrann prövning av allt som förekommit avgöra, vad som är bevisat i målet. Vid denna bevisprövning kommer också målsägandens uppgifter i betraktande.

Det må i detta sammanhang anmärkas att flertalet av lagrådets ledamöter vid sin granskning av processlagberedningens förslag under 36 kap. 1 § — vilket förslag överensstämde med nuvarande lagtext — hemställde om sådan ändring i förslaget att målsägande, som ej vore part, skulle kunna hö-

ras som vittne. Denna hemställan biträdades emellertid icke av departementschefen, som framhöll att bevisvärde kunde tilläggas målsägandens uttalanden, oaktat han icke hörts som vittne, enär domstolen i detta fall — liksom då det gällde utsagor av den tilltalade — hade fri bevisprövning.

I motionen föreslås införande av en sådan ordning att målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, i regel ej skulle närvara under åklagarens sakframställning. Det må med hänsyn härtill i korthet erinras om den ordning, i vilken parterna här att yttra sig under förhandlingen. I 46 kap. 6 § rättegångsbalken föreskrives beträffande huvudförhandling vid underrätt i mål, vari allmänt åtal föres, att åklagaren skall framställa sitt yrkande och den tilltalade uppmanas att angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen. Åklagaren skall därefter utveckla åtalet och redogöra för de omständigheter, varå det grundas, d. v. s. lämna sin sakframställning. Sedan höres målsäganden. Den tilltalade skall därpå uppmanas att i ett sammanhang redogöra för saken och därvid yttra sig över vad åklagaren och målsäganden anfört. Med rättens tillstånd må åklagaren och målsäganden ställa frågor till den tilltalade. Därefter får frågor ställas av försvararen. Enligt 8 § i samma kapitel skall bevisningen förebringas sedan målsäganden och den tilltalade hörts. För huvudförhandling i hovrätt gäller enligt 51 kap. 16 § rättegångsbalken att förhandlingen inledes med att underrättens dom uppläses i den mån det erfordras, varefter vadekäranden skall uppgiva, i vilken del domen överklagas och vilket yrkande han framställer. Tillfälle skall lämnas vadesvaranden att yttra sig över yrkandet. Därefter skall åklagaren utveckla åtalet i den mån det erfordras för prövning av vadetalan. Har talan fullföljts av den tilltalade, må dock, om hovrätten finner det lämpligare, först den tilltalade och därefter åklagaren utveckla sin talan. Part skall erhålla tillfälle att bemöta vad motparten anfört. Även i hovrättsprocessen höres i mål om allmänt åtal målsäganden i anslutning till åklagarens utveckling av sin talan. Härefter framlägges bevisningen. För huvudförhandling i högsta domstolen gäller såvitt nu är i fråga enahanda ordning som i hovrätt.

Beträffande parternas och andra i rättegången deltagande personers närvaro under förhandlingen i målet följer av de för rättegångsordningen grundläggande principerna om omedelbarhet och muntlighet att de agerande skall övervara förhandlingen med endast de inskränkningar, som kan befinnas nödvändiga för att tillgodose intresset av att det material som framlägges blir så fullständigt och så tillförlitligt som möjligt. Med hänsyn till detta intresse har i 46 kap. 7 § rättegångsbalken stadgats att, om anledning förekommer att *part* i annan parts närvaro av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen eller om part hindrar annan part i hans berättelse, rätten äger förordna att parten ej må vara tillstädes under förhöret. Vad sålunda stadgats om part gäller också *målsägande*, även om han ej för talan. Part, som icke övervarit förhör med annan part skall, sedan han åter förekallats, erhålla kännedom om vad som

förekommit i hans frånvaro. I fråga om vittnes närvaro under förhandlingen gäller enligt 36 kap. 9 § rättegångsbalken den inskränkningen, att vittne ej må, med mindre särskilda skäl är därtill, övervara förhandlingen i målet, innan förhöret med vittnet ägt rum. Syftet med denna bestämmelse är naturligen att säkerställa vittnesutsagans sanning genom att undanröja risken av att vittnet tager intryck av vad parterna anför och — medvetet eller omedvetet — anpassar sin berättelse därefter.

I sin ämbetsberättelse till 1957 års riksdag har justitieombudsmannen redogjort för ett vid en avdelning av Stockholms rådhusrätt tillämpat förfarande att låta målsägande, som icke själv för talan utan endast höres i anledning av åklagarens talan, efter eget medgivande vara frånvarande under åklagarens sakframställning. I ärendet anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik:

Jämlikt 36 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken må vittne ej, med mindre särskilda skäl äro därtill, övervara förhandlingen i målet, innan förhöret med vittnet äger rum. Någon bestämmelse av motsvarande eller därmed jämförlig innebörd finnes icke i fråga om målsägande. Denne äger sålunda, vare sig han intager ställning av part i målet eller icke, övervara hela huvudförhandlingen (jfr Olivecrona: Rättegången i brottmål enligt RB s. 79) med den i detta sammanhang dock betydelselösa inskränkningen, att han enligt 46 kap. 7 § rättegångsbalken lika med part kan beordras lämna rättssalen, om hans närvaro kan antagas störa förhöret med annan part.

Denna lagens ståndpunkt får ses mot bakgrund av den ställning rättegångsbalken i övrigt tillerkänner målsäganden. Vare sig han för talan i målet eller icke, betraktas målsäganden som den tilltalades naturliga motpart. Såsom sådan är han obehörig att vittna (se 36 kap. 1 §) och har att avgiva sin utsaga före den tilltalade (jfr 46 kap. 6 §). Hörandet av målsäganden ingår alltså icke i bevisupptagningen i egentlig mening. Även om målsäganden icke uppträtt såsom part vid huvudförhandlingen, äger han fullfölja talan i högre rätt (20 kap. 8 §). Han äger även övertaga åtalet, om åklagaren nedlägger sin talan på den grund att tillräckliga skäl för den misstänktes skuld icke föreligga (20 kap. 9 §).

Påpekas må vidare, att det för målsäganden kan vara av direkt betydelse att åhöra sakframställningen från åklagarens sida, enär denna kan giva honom anledning att biträda åtalet eller väcka enskilt anspråk.

Med anledning av vad som i den avdelningen åberopade promemorian antytts om risken för att målsäganden skulle låta sig påverka av åklagarens sakframställning vill jag framhålla, att åklagaren bör undvika att närmare gå in på förhållanden, som kunna förväntas bli belysta genom målsägandens utsaga. Risken för påverkan torde därför, vid en rätt utförd sakframställning från åklagarens sida, vara ringa.

Det av avdelningen tillämpade förfarandet att tillfråga målsäganden, om han har något emot att lämna rättssalen under åklagarens sakframställning, måste i betraktande av det anförda anses olämpligt. Förfarandet är icke förutsatt i rättegångsbalken och strider mot dess andemening. En med rättegångsförfarandet obehövad målsägande får lätt den uppfattningen att förfrågningen innefattar en anmaning till honom att lämna rättssalen. Förfarandet är därför ägnat att betaga målsäganden hans lagliga rätt att närvara under hela huvudförhandlingen.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionen från *Göta hovrätt, riksåklagarämbetet* och *1951 års rättegångskommitté*. Vid riksåklagarämbetets remissvar har fogats yttranden av *statsåklagarna i Stockholm, Göteborg* och *Malmö*. Tillfälle att yttra sig över motionen har vidare av utskottet beretts *Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare, Föreningen Sveriges landsfogdar, Föreningen Sveriges stadsfiskaler, Föreningen Sveriges landsfiskaler* och *Sveriges advokatsamfund*.

Statsåklagaren i Malmö tillstyrker bifall till motionen, medan *statsåklagaren i Stockholm* finner det vanskligt att företaga en avvägning mellan fördelarna och olägenheterna av att förhindra målsäganden att närvara under åklagarens sakframställning samt uttalar att, därest förslaget skulle föranleda en lagändring, denna bör ges begränsad räckvidd, i det möjlighet att förhindra målsäganden att närvara under sakframställningen bör föreligga endast i de fall, då målsäganden ej själv för talan samt rätten finner skäl föreligga för en sådan ordning och målsäganden ej har något att erinra däremot.

Göta hovrätt, riksåklagarämbetet, statsåklagaren i Göteborg, rättegångskommittén, stadsdomareföreningen och *landsfogdeföreningen* förordar i sina yttranden att en utredning företages på grundval varav en lagändring i motionens syfte skulle kunna åvägabringas. *Stadsfiskalsföreningen* tillstyrker en utredning om ändring av rättegångsbalken så till vida att, när särskilda skäl därtill föreligger, målsäganden icke skulle behöva närvara vid åklagarens sakframställning.

Avstyrkande yttranden har avgivits av *advokatsamfundet, häradshövdingeföreningen* och *landsfiskalsföreningen*.

Statsåklagaren i Malmö anför i sitt tillstyrkande yttrande:

De argument, som anföras till stöd för motionen, synas riktiga. Särskilt framträdande bli nackdelarna av den nuvarande ordningen i de fall, då den misstänkte helt eller delvis förnekar gärningen och bevisningen i målet utgöres av utsagor av två eller flera målsägande. Dessa bli då i tillfälle att först åhöra åklagarens sakframställning, och den eller de målsägande, som ej höres först, få tillfälle att taga del av vad tidigare hörd målsägande har att uppge. Även om man i regel ej har anledning att ifrågasätta målsägandes vilja att tala sanning, föreligger dock fara för att han kan påverkas av de tidigare lämnade uppgifterna.

Statsåklagaren i Stockholm anför till stöd för sin ståndpunkt:

När det gäller att bedöma det föreliggande spörsmålet de lege ferenda, torde till en början kunna fastslås, att målsägandens uppgifter inför rätta ofta kunna hava en stor, ja stundom avgörande betydelse för utgången av ett brottmål. Detta gäller ej blott i sådana slags mål, varom var fråga i det av justitieombudsmannen avgjorda ärendet, nämligen väsentligen mål, avseende ett lämligen enkelt händelseförlopp, utan även och måhända i än högre

grad mål, avseende invecklade och svårbedömda rättsförhållanden. Det må härvidlag endast erinras om att exempelvis i ett bedrägerimål, avseende mera invecklade affärstransaktioner, frågan, på vad sätt och i vilka avseenden målsäganden kan ha blivit vilseledd, ofta framstår som ett spørsmål av central intresse i målet, och givet är, att på dessa punkter målsägandens egna uppgifter komma att utgöra den väsentliga bevisningen i målet. Såsom exempel på andra fall, där åtalet i huvudsak grundas på målsägandens uppgifter, må endast nämnas otuktsmål — i mål angående otukt mot minderåriga föreligger ofta ej annat bevismaterial än de minderårigas, målsägandenas, egna uppgifter —, våldtäktsmål, misshandelsmål m. m.; i de sistnämnda båda slagen av mål utgöres ej sällan bevismaterialet huvudsakligen av målsägandens uppgifter samt läkarintyg angående skador, som få antagas hava åsamkats målsäganden genom åtalade förfarandet. I mål av nu angivna beskaffenhet är åklagaren ofta hänvisad till att väsentligen grunda sin sakframställning på målsägandens relation av händelseförloppet. Den av justitieombudsmannen i ovanberörda ärende anvisade utvägen att undvika att under sakframställningen ingå på förhållanden, som kunna väntas bli belysta genom målsägandens utsaga, är tydligen i dylika fall svårframkomlig.

Det torde vidare förhålla sig så, att det betydande bevisvärde, som mången gång ligger i målsägandens inför rätta lämnade sakuppgifter, kan bättre tillvaratagas och utnyttjas, om målsäganden icke är närvarande under sakframställningen, än i motsatt fall. Det torde nämligen icke kunna förnekas, att målsägandens uppgifter icke blott för domstolens ledamöter framstå såsom mera övertygande utan stundom även faktiskt hava ett större bevisvärde i de fall, då målsäganden icke varit närvarande under åklagarens sakframställning, än i de, då han åhört sakframställningen och har möjlighet anpassa sina uppgifter efter denna. Särskilt gäller detta i de mera invecklade målen, där fråga ej endast är om redogörelse för ett faktiskt händelseförlopp utan om ex. den psykiska reaktion, målsäganden visat inför ett visst uppträdande från den åtalades sida, såsom in fråga om vilseledandemomentet i bedrägerimål.

Det torde sålunda kunna fastslås, att målsägandens närvaro under åklagarens sakframställning kan återverka på bevisvärderingen i processen, och att det ur denna synpunkt kan vara angeläget att i viss utsträckning kunna förhindra målsäganden att närvara vid sakframställningen.

Mot ett sådant förfarande tala emellertid såsom framgår av vad justitieombudsmannen anfört i ovanberörda ärende starka betänkligheter, vilka närmast äro av principiell räckvidd och sammanhånga med målsägandens ställning som part. Då dessa förhållanden ingående berörts av justitieombudsmannen, torde det vara onödigt att här närmare ingå på desamma.

Av de remissmyndigheter och sammanslutningar som uttalat sig för en utredning av den i motionen berörda frågan anför *Göta hovrätt*, att det enligt hovrättens erfarenhet stundom inträffar sådana fall, då det skulle vara önskvärt att en målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, ej vore närvarande under åklagarens sakframställning, och att det skulle vara till gagn om för sådana undantagsfall laglig möjlighet till en sådan ordning kunde öppnas. *Riksåklagarämbetet* anför:

Uppenbarligen kan det inträffa att målsäganden vid lämnandet av sin berättelse influeras av åklagarens strax dessförinnan lämnade sakframställning. Risk för en dylik påverkan föreligger givetvis icke generellt, men typfall givas, där en påverkan kan tänkas förekomma. Här må nämnas minderåriga målsägande i mål angående sedlighetsbrott, målsägande, som

äro ålderstigna eller lida av psykiska defekter, målsägande, som på grund av berusning vid brottstillfället eller genom vid brottet ådragna skador ha dåligt minne av händelserna kring detta samt målsägande, som på grund av brottets obetydlighet, frånvaro av personligt intresse i saken eller den långa tid som förflutit, sedan händelsen inträffade, ej särskilt lagt denna på minnet. Det måste givetvis anses oriktigt att målsäganden i dylika fall lämnar en berättelse, som är grundad ej på den egna minnesbilden av brottet, utan — i varje fall delvis — på åklagarens sakframställning. En liknande situation kan för övrigt tänkas uppkomma, där åtalet gäller en serie av likartade brott mot olika målsägande, vilka ha möjlighet att åhöra varandras berättelser.

Å andra sidan finnas givetvis ett stort antal brottmål, särskilt stora och betydelsefulla sådana, där ställningen i rättegången är sådan att något inflytande på målsäganden från åklagarens sida ingalunda är att befara.

Då problemet endast mera sällan läser kunna lösas på det sätt som anges i justitieombudsmannens ämbetsberättelse år 1957 s. 216, vill ämbetet förordna att en utredning verkställs, under vilka förutsättningar rätten må förordna att målsäganden ej må vara tillstädes under åklagarens sakframställning.

Statsåklagaren i Göteborg ifrågasätter i sitt yttrande huruvida icke skäl föreligger att jämväl vidtaga den ändringen i gällande ordning, att målsäganden får avgiva sin berättelse, sedan även den tilltalade hörts. I yttrandet anföres efter en redogörelse för JO:s uttalande i förevarande fråga i 1957 års ämbetsberättelse:

Det är visserligen riktigt, att målsäganden i processen intager en särställning. Han kan föra ersättningstalan i målet, biträda åtalet, överklaga domen och under vissa förutsättningar till och med övertaga åtalet. Å andra sidan bör icke förbises, att målsägandens uppgifter med den fria bevisprövningen kan tillerkännas avgörande betydelse i bevishänseende. Det kan alltså föreligga skäl att mera beakta målsägandens ställning i detta hänseende. Anmärkningar böra icke kunna riktas mot tillförlitligheten av målsägandens uppgifter på den grund att han i sin berättelse kan direkt bygga på den redogörelse, som åklagaren nyss lämnat. Tvärtom synes det angeläget, att målsäganden tvingas att med egna ord berätta vad som inträffat i målet. Erfarenheten torde giva vid handen, att målsägandena ofta lockas att hänvisa till vad åklagaren anfört och gärna använda samma ordalag, som åklagaren nyss brukat. Erfarenheten har även visat, att den tilltalade ibland gjort den invändningen om målsägandens berättelse, att målsäganden ju nyss hört vad åklagaren anfört och att det är lätt för dem båda att komma överens om vad den ene och den andre skall yttra. Samma invändning kan ju visserligen göras även om målsäganden höres utan att ha närvarit vid åklagarens sakframställning. Invändningen förutsätter emellertid därvid, att åklagaren och målsäganden ingående lärt sig sina olika roller och torde ofta motbevisas om målsäganden beredes tillfälle att självständigt och utan ledning av sakframställningen framlägga sin berättelse. Skäl kunna även föreligga för att målsäganden skall kunna höras i annan tidsordning än den nu gällande. Det kan vara av intresse att den tilltalade först får precisera sin ståndpunkt, innan målsäganden höres. Justitieombudsmannens önskemål, att åklagaren i sin sakframställning skall undvika att gå in på förhållanden som kunna väntas bli belysta av målsägandens utsaga kan i praktiken ofta vara svårt att uppfylla. I de mål, där målsägandens berättelse är av särskild betydelse ur bevissynpunkt, nämligen våldtäktsmål och otuktsmål, i vilka vittnen regel-

mässigt saknas, torde det vara ogörligt för åklagaren att göra en sakframställning utan att han får ingående beröra målsägandens uppgifter.

Det anförda torde belysa, att målsägandens ställning i processen bör omprövas. Ett övertagande av åtalet kan icke inträffa tidigare än att åklagaren förklarat sig icke längre kunna ur bevissynpunkt föra detsamma. Målsägandens ställning torde därigenom radikalt förändras. Hans uppgifter få snarare karaktären av sakframställning. I den mån hans berättelse äger betydelse ur bevissynpunkt kommer rätten säkerligen att än grundligare beakta i vad mån tilltro kan sättas till densamma. Den omständigheten att ett övertagande av åtalet kan ske även sedan målsäganden under processens tidigare del hörts, då åklagaren lett åtalet, torde icke böra förhindra den reformen, att målsäganden kan anmodas att icke övervara sakframställningen och höras i annan tidsordning än tidigare. — Skulle målsäganden i högre rätt fullfölja talan, torde till en början kunna förutsättas, att åklagaren icke vädjat eller anfört besvär. Målsägandens ställning torde i så fall bliva densamma som för den händelse att han övertagit åtalet. — Har åklagaren aldrig väckt åtal, förutsätter rättegångsbalken att målsäganden angivit brottet, innan han berättigas att föra ansvarstalan i saken. Den ifrågasatta reformen saknar i detta sammanhang intresse.

Rättegångsbalken förutsätter, att målsäganden kan biträda ett av åklagaren väckt åtal. Förhållandet torde vara detsamma, om målsäganden jämte åklagaren överklagar underrättens dom eller beslut. I dessa fall är målsäganden jämte åklagaren verksam som part under hela processen. Förhållandet torde — liksom övertagande av åtalet och separat överklagande av utslaget — inträffa ytterligt sällan. Omständigheterna torde emellertid giva vid handen, att målsäganden i dessa undantagsfall är så nära knuten till förandet av processen, att det skulle framstå som stötande om särskilda omständigheter kunde vidtagas för att bättre utnyttja hans berättelse ur bevissynpunkt.

Det förhållandet, att målsäganden kan föra ersättningstalan antingen genom åklagaren eller särskilt för sig, vare sig det nu sker i brottmålet eller i en process för sig, torde jämväl böra beaktas i detta sammanhang. Frågan, huruvida målsäganden skall föra ersättningstalan eller icke, torde vara avgjord innan processen börjar. Det torde därför sakna betydelse för målsäganden att kunna avlyssna sakframställningen i avsikten att kunna bestämma, huruvida han skall föra talan eller ej. Har målsäganden beslutat sig för att resa anspråk på ersättning är han givetvis mer intresserad av att åklagaren vinner brottmålet än eljest. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida förhållandet i regel inverkar på tillförlitligheten av hans uppgifter. Vid bedömandet av bevisningen och liknande omständigheter torde målsägandens inställning till ersättningsanspråken likväl böra beaktas. Förhållandet att målsäganden för ersättningstalan torde dock icke böra hindra, att han kan höras utan att vara närvarande vid sakframställningen om brottet och att berättelsen kan avgivas i annan tidsordning än nu. Under den del av sakframställningen, i vilken åklagaren berör målsägandens ersättningstalan, synes han däremot böra närvara. För han själv talan, lär han i början av processen få utveckla sina anspråk.

Övertygande skäl synas sålunda tala för att det av herr Eliasson väckta förslaget vinner beaktande. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida förhållandena icke äro så invecklade, att en utredning bör ske, innan lagändring företages. Ett reformförslag synes böra utformas sålunda, att det skall ankomma på åklagaren att avgöra, huruvida målsäganden skall äga rätt att övervara åklagarens sakframställning om brottet samt om målsäganden skall höras före eller efter den tilltalande. Har målsäganden biträtt åklagarens talan eller jämte åklagaren överklagat underrättens dom eller beslut, bör den-

na regel dock ej äga tillämpning utan den nu gällande ordningen härska. Anser man till äventyrs, att målsägande, som för ersättningstalan, bör intaga enahanda ställning, bör regeln utformas därefter.

I *rättegångskommitténs* yttrande anföres:

Målsägandens ställning i brottmålsprocessen kan mycket variera. Ibland biträder han åklagarens ansvarstalan, ofta för han talan om enskilt anspråk, men vanligt är också att han icke intager partställning utan endast höres i målet i anledning av åklagarens ansvarstalan, närmast såsom ett led i bevisningen. Även då målsäganden för talan, höres han i regel därjämte i anledning av åklagarens talan.

Risken att målsäganden tager intryck av vad åklagaren anför då talet utvecklas kan i vissa fall vara betydande. Särskilt framträdande torde denna risk vara när det gäller förhör med minderårig målsägande, exempelvis i otuktsmål, men den kan föreligga även i andra fall. I justitieombudsmannens ämbetsberättelse för år 1957 har uttalats, att åklagaren med hänsyn till nämnda risk bör undvika att närmare gå in på förhållanden, som kunna förväntas bli belysta genom målsägandens utsaga. Även om det sålunda rekommenderade förfarings sättet ibland och i fråga om vissa detaljer kan tillämpas, är det emellertid enligt kommitténs uppfattning i praktiken ofta icke möjligt för åklagaren, som har att utveckla vilken gärning han lägger den tilltalade till last, att förfara på detta sätt. Ifrågavarande rekommendation löser därför icke problemet.

Å andra sidan är målsägandens närvaro då åklagaren utvecklar åtalet ofta värdefull icke minst därigenom att tillfälle beredes målsäganden, vilken till skillnad från åklagaren som regel har omedelbar kännedom om gärningen, att påpeka brister och felaktigheter i åklagarens sakframställning. Vidare tar det sig rent principiellt främmande att vägra en målsägande, i varje fall om han själv för talan, att följa förhandlingen. Om rätten enligt bestämmelserna i 46 kap. 7 § rättegångsbalken, vilka äro avsedda för en annan situation än den i motionen åsyftade, förordnat att målsägande ej må vara tillstädes under viss del av förhandlingen, skall han sedan han åter förekallats erhålla kännedom om vad i hans frånvaro förekommit. Om möjlighet öppnades att vägra målsägande att närvara under åklagarens sakframställning, skulle kunna göras gällande, att en motsvarande regel om upprepning av vad som förekommit i målsägandens frånvaro skulle erfordras även för sistnämnda situation.

Det anförda torde visa att det i motionen väckta spörsmålet är ganska komplicerat. Att målsäganden icke skulle få närvara under åklagarens sakframställning kan i varje fall icke göras till huvudregel. Måhända kan däremot finnas riktigt och lämpligt, att en möjlighet öppnas för rätten att i vissa särskilda undantagsfall förordna därom; i så fall torde i princip skillnad ej böra göras mellan det fall då målsäganden intager partsställning och det fall då han allenast höres i anledning av åklagarens talan. Frågan synes vara förtjänt att utredas. Möjligen bör vid en sådan utredning även beaktas den ofta diskuterade frågan, om målsäganden bör höras omedelbart efter åklagarens sakframställning eller först i samband med bevisningen.

Styrelsen för *stadsdomareföreningen* redogör i sitt yttrande för de olika fall, i vilka målsäganden medverkar i brottmål, vari allmänt åtal föres, samt finner det vara ett intresse ur bevissynpunkt att målsäganden icke får övervara åklagarens sakframställning i de fall, då målsäganden intager en mera passiv roll genom att hans medverkan är inskränkt till att lämna upplys-

ningar i anledning av åklagarens ansvarstalan eller då situationen är likartad ehuru målsäganden för skadeståndstalan. Styrelsen anser nuvarande bestämmelser alltför stela och finner frågan böra närmare utredas, lämpligen i 1951 års rättegångskommitté.

Även *landsfogdeföreningen* finner rättegångskommittén böra ägna frågan en genomgång och framlägga det förslag som kan befinnas lämpligt för att tillgodose det syfte, som ligger bakom motionen, nämligen bevismedlets integritet. Föreningen framhåller hävid att målsägandens ställning som part icke sällan är så uttunnad att partsbegreppet endast är en etikett, som döljer ett vittne, nämligen då målsägandens hörande endast är påkallat som bevisning; i sådana fall torde det enligt föreningen vara konsekvent att upptaga hans berättelse i samband med bevisningen och att behandla honom mera som vittne än som part.

Stadsfiskalsföreningen anför såsom skäl för sitt tillstyrkande av en utredning:

Det problem, som i motionen upptagits till behandling, är frågan om i vilken mån målsägarens trovärdighet kan förringas genom att han får närvara under åklagarens sakframställning.

Innan föreningen går in på berörda problem bör framhållas, att, ehuru målsäganden i princip skall höras av rätten, den praxis alltmot utvecklats, att såväl åklagaren som den tilltalade och försvararen ställa frågor till målsäganden. Sättet härför skiljer sig icke nämnvärt från vittnesförhöret eller förhöret med den tilltalade. Om målsägandens trovärdighet sättes i fråga, finnes sålunda här en utväg att få denna fråga närmare utredd inför rätten.

Målsägandens uppgifter om mot honom förövd brottslig gärning äro oftast det förhållande som utlöser vederbörande myndighets aktivitet. Hans uppgifter nedtecknas, varvid främst undersökes, huruvida skäl för fortsatt utredning föreligger. Om uppgifterna visat sig trovärdiga, utgöra de jämte annan bevisning grunden för beslutet om åtal. Även i åklagarens sakframställning ingå dessa uppgifter såsom en integrerande del. Vad målsäganden i rätten får taga del av genom åklagarens sakframställning är alltså i allmänhet främst sina egna uppgifter, låt vara med kompletterande tillägg. Med hänsyn härtill torde risken för en påverkan av målsäganden vara minimal genom åklagarens sakframställning.

Det kan emellertid icke förnekas, att målsäganden har ett starkt intresse i målet och att olika faktorer kunna inverka på hans iakttagelser och minne. Det kan icke uteslutas, att målsäganden t. ex. i god tro lämnat oriktiga uppgifter, som han, sedan han upptäckt detta, ändock av olika skäl vidhåller. I ett sådant fall vore det måhända lättare för honom att inför rätten frångå den oriktiga berättelsen om han icke varit närvarande under åklagarens sakframställning. Även måste framhållas, att suggestibiliteten hos olika personer varierar och att sålunda exempelvis barn anses mera suggestibla än vuxna. Särskilt när det gäller barn och då i synnerhet i mål rörande sedlighetsbrott, i vilka mål målsägandens utsaga ofta utgör den väsentligaste bevisningen, och därför måste bliva föremål för ytterligare noggrann värdering, vore uppenbart en fördel om målsäganden icke behövde vara närvarande under åklagarens sakframställning. Därtill kommer att ett återberättande genom åklagaren av den brottsliga gärningen möjligen kan bidra till en mentalt skadlig fixering hos psykiskt mindre välutvecklade barn. Med hänsyn till vad ovan framhållits beträffande möjligheterna att genom frågor belysa tro-

värdigheten hos målsäganden må här understrykas, att detta instituts användning i fråga om barn i egenskap av målsägande av naturliga skäl måste bli rätt begränsad.

Häradshövdingeföreningen anför följande skäl mot det i motionen väckta förslaget:

Föreningen anser det uteslutet att man i ett brottmål, vari målsäganden för talan jämte åklagaren, skulle kunna hindra målsäganden att närvara under åklagarens sakframställning. Beträffande mål, vari målsäganden innan han höres förklarar sig icke ämna föra någon talan, kan man icke ställa sig lika självklart avvisande till den av motionären väckta tanken. Det är emellertid att märka att en dylik förklaring icke torde innebära någon bindande utfästelse som avstänger målsäganden från rätt att under fortsättningen av huvudförhandlingen framställa yrkande mot den tilltalade eller att övertaga åtalet, därest detta skulle av åklagaren nedläggas, eller att fullfölja åklagarens talan i högre instans. Målsäganden torde således vara att betrakta såsom potentiell part och bör såsom sådan rimligen icke hindras från att övervara målets handläggning. Beaktas bör också att utsaga av målsägande såsom bevismedel intager en helt annan ställning än en vittnesutsaga och närmast är att jämställa med utsaga av part i tvistemål. Med hänsyn till det anförda och då det torde vara ganska sällsynt att målsägande skulle av åklagarens sakframställning suggeras till att lämna uppgifter som han icke skulle ha lämnat, därest han ej åhört sakframställningen, anser föreningen det icke vara lämpligt med ett principiellt förbud för målsägande att närvara under åklagarens sakframställning. Däremot skulle man möjligen kunna länka sig en särbestämmelse för det av motionären berörda fallet av målsägandeförhör med minderårig. En dylik särbestämmelse borde då givetvis avse även närvaro under det den tilltalade höres. Föreningen ifrågasätter emellertid om något verkligt behov av dylik undantagsbestämmelse förefinnes.

I advokatsamfundets yttrande anføres:

Målsägandens ställning i processen är enligt rättegångsbalken reglerad sålunda: Biträder målsäganden åtalet eller för han talan om enskilt anspråk, är han att anse som part, och alla bestämmelser som gäller part blir då direkt tillämpliga på honom. Om målsäganden icke för någon talan, är han visserligen lagtekniskt icke att beteckna som part, men han är dock i viss mån jämställd med part. Han kan sålunda icke höras som vittne (RB 36: 1). Höres han i anledning av åklagarens talan, avger han icke sin utsaga under straffansvar. Han höres icke i samband med upptagande av vittnesbevisningen utan omedelbart efter åklagarens sakframställning (RB 46: 6).

Att målsäganden på detta sätt i viss mån jämställts med part, synes också naturligt, då han nämligen äger rätt att fullfölja talan mot domen och i så fall blir part i målet, även om han icke fört talan i underrätten (RB 20: 8).

Om nu målsäganden är part eller att i viss mån jämställas med part, är det enligt styrelsens mening svårt att förstå hur man skulle kunna förbjuda honom att närvara vid åklagarens sakframställning. Han har ju ett befogat krav på att, i den mån han så önskar, få höra hur åklagaren framställer saken; enligt RB 46: 7 skall också part, som ej fått närvara, erhålla kännedom om vad i hans frånvaro förekommit. Målsägandens närvaro under åklagarens sakframställning kan även vara av värde ur den synpunkten att målsäganden kan rätta eventuella fel och misstag i sakframställningen.

Det kan naturligtvis länkas att målsäganden någon gång påverkas av

åklagarens sakframställning. Om emellertid åklagaren sin plikt likmätigt beaktar icke blott omständigheter, som är till nackdel för den tilltalade, utan även omständigheter, som talar till dennes förmån, synes risken för att målsäganden skall bli påverkad i den riktningen, att han sedan lämnar för den tilltalade mera graverande uppgifter än han eljest skulle ha gjort, vara tämligen ringa. Därtill kommer också att rätten vid bedömandet av det bevisvärde som bör tillmätas målsägandens berättelse måste beakta — förutom målsägandens ställning av part eller blivande part — såväl det förhållandet att målsäganden icke lämnar sina uppgifter under edsansvar som ock den omständigheten att målsäganden åhört och sålunda *kan* ha tagit visst intryck av åklagarens sakframställning. Det är därför icke fullt riktigt, när det i motionen uttalas att »samma bevissäkerhetsintresse», som föranlett bestämmelsen om förbud för vittnen att närvara, i princip skulle tala för motsvarande regel beträffande målsäganden. För övrigt må erinras om att målsäganden hörts redan under förundersökningen och därvid kan ha blivit påverkad i än högre grad än vad han blir genom att åhöra åklagarens sakframställning vid rätten. Ett förbud för målsäganden att närvara vid denna sakframställning kan därför skapa ett sken av att målsäganden är mera opåverkad än vad som faktiskt är fallet.

Om målsäganden skall bibehållas vid den ställning han har enligt rättegångsbalken, kan styrelsen på anförda skäl icke tillstyrka bifall till motionen. En helt annan fråga är huruvida det möjligen vore mest rationellt att ändra rättegångsbalken så att målsägande, som ej är part, skulle kunna höras som vittne. En sådan ändring förordades av lagrådets flertal vid granskningen av processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. Departementschefen biträdde emellertid icke lagrådets uppfattning i detta hänseende. Styrelsen anser icke heller en sådan lagändring önskvärd.

Styrelsen för *landsfiskalsföreningen* förklarar sig icke beredd att tillstyrka bifall till motionen och anför till stöd för sitt ställningstagande följande:

Syftet med motionen är givetvis att det bevisvärde, som kan ligga i förhållande med målsäganden, i mesta möjliga mån skall förstärkas. Huruvida den omständigheten att målsäganden ej tillåtes att närvara vid åklagarens sakframställning i nämndvärd grad skulle verka höjande på bevisvärdet synes dock tveksamt med hänsyn till den ställning som målsäganden intar i processen. Även om så stundom skulle bli fallet, torde det dock kunna ifrågasättas om en ändring i föreslagen riktning kan anses lämplig. En dylik ändring synes i vart fall icke kunna bli tillämplig i fråga om målsägande, som biträder åtalet eller för skadeståndstalan. Olika regler skulle följaktligen bli erforderliga för de skilda situationer, som kunna tänkas förekomma, något som knappast vore lyckligt.

Enligt styrelsens mening kan något mera påtagligt behov av en ändring i enlighet med motionen knappast anses föreligga.

Utskottet

Med hänsyn till målsägandens processuella ställning enligt gällande rätt — innebärande att målsäganden antingen är part eller ock när som helst under rättegången kan inträda som part genom att biträda åklagarens talan eller övertaga eller fullfölja åtalet eller yrka skadestånd av den tilltalade — kan målsäganden icke hindras att närvara under huvudförhandlingen eller

del därav utom i visst fall, som här saknar intresse. Emellertid förekommer det i mål om allmänt åtal fall, då målsägandens egenskap av part jämte åklagaren eller potentiell part undanskymmes av hans egenskap av upplysningskälla rörande det brott, åtalet avser. Med den fria bevisprövning som råder enligt rättegångsbalkens bestämmelser kan i extrema fall domstolens avgörande bli helt beroende av tilltron till målsäganden; givet är att i flertalet fall, då målsäganden höres i anledning av åklagarens talan, målsägandens uppgifter har åtminstone någon betydelse för domstolens ställningstagande till frågan vad som är bevisat i målet.

I motionen påpekas att en målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, kan taga intryck av den framställning av saken som han hört åklagaren lämna omedelbart innan han själv skall avgiva sin berättelse rörande samma förhållanden. Om domstolen har anledning antaga att så är fallet, kan onekligen målsägandens uppgifter komma att fränkännas den betydelse såsom bevis, som de eljest skulle ha haft. Motionärerna förmenar, att samma bevissäkerhetsintresse som föranlett bestämmelsen att vittne regelmässigt ej må övervara förhandlingen, innan vittnet höres, i princip talar för en motsvarande regel beträffande målsägande som skall höras i anledning av åklagarens talan. I motionen föreslås i överensstämmelse härmed en sådan ändring i rättegångsbalken att målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, i princip icke må vara närvarande under åklagarens sakframställning.

Ehuru, såsom ovan anförts, målsägandens uppgifter ej sällan har betydelse från bevissynpunkt, finner utskottet det uteslutet att tillskapa en ordning, enligt vilken målsäganden *som regel* icke skulle få närvara under åklagarens sakframställning. Även när målsäganden icke uppträder i rättegången såsom part jämte åklagaren är han att betrakta som den tilltalades naturliga motpart — vilken synpunkt ansetts vara ett avgörande hinder för att tillåta målsäganden att vittna i brottmål — och han kan städse övergå till att intaga partställning genom att framställa yrkande om ansvar eller skadestånd. Vid sådant förhållande måste enligt utskottets förmenande huvudregeln vara, att målsäganden äger övervara förhandlingen i dess helhet; att såsom i motionen föreslås generellt undanskjuta målsägandens intresse av att följa rättegången i syfte att stärka underlaget för bevisprövningen synes utskottet icke kunna förordas. Däremot torde det kunna närmare övervägas huruvida icke i vissa fall intresset av att kunna utesluta misstanke om påverkan på målsäganden har en sådan tyngd att det måste anses taga över målsägandens intresse av att övervara förhandlingen i dess helhet samt att för dessa fall tillskapa en legal möjlighet att hindra målsäganden från att övervara åklagarens sakframställning. I remissyttrandena över motionen kommer denna tankegång flerstädes till synes. En lagändring av angiven innebörd bör emellertid uppenbarligen föregås av en närmare undersökning av hithörande frågor, varigenom ett underlag skulle kunna erhållas för bestämmandet av under vilka betingelser målsäganden skulle kunna hindras att övervara åklagarens sakframställning.

Bland de remissinstanser som funnit skäl föreligga för en närmare un-

dersökning av den genom motionen aktualiserade frågan befinner sig 1951 års rättegångskommitté. Denna har att med beaktande av vunna erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning utarbeta förslag till erforderliga ändringar i skilda detaljbestämmelser i rättegångsbalken och dess följd författningar. I kommitténs uppdrag ingår att undersöka jämväl de spörsmål, som under utredningsarbetet kan framkomma och befinnes förtjäna avseende. Med hänsyn till den mening, rättegångskommittén uttalat i sitt remissvar, synes det kunna förutsättas att kommittén upptager förevarande spörsmål till närmare undersökning. Vid sådant förhållande finner utskottet icke anledning att nu föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en närmare undersökning i ämnet.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att förevarande motion, II: B 242, icke måtte föranleda
någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 15 juli 1958

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Branting, Per Olofsson, Erik Svedberg, Franzén, Arvidson och Alexanderson;

från andra kammaren: herrar Rylander, Gezelius*, fru Boman, herrar Ekström i Björkvik, Jacobsson i Sala, fru Löfqvist, herr Johansson i Gränö* och fröken Bergegren.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.